

Міністерство культури України
Державний заклад «Національна бібліотека України для дітей»

Інформаційний моніторинг у бібліотеках для дітей

Методичні рекомендації

Київ 2011

ББК 78.303
І 74
УДК 028

Інформаційний моніторинг в бібліотеках для дітей : метод. реком. / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; уклад. О.Б. Петренко, Т.М. Турбаніст. — К., 2011. — 20 с

У методичних рекомендаціях розкрито структуру моніторингової системи, подано загальну методику проведення інформаційного моніторингу, зокрема читацької активності в дитячих бібліотеках.

Укладачі
Літературний редактор
Відповідальна за випуск

О.Б. Петренко, Т.М. Турбаніст.
Н.М. Скоморовська.
А.С. Кобзаренко.

З поглибленням ринкових відносин, розгортанням конкурентного оточення для бібліотек актуалізується питання прискорення інноваційних процесів у всіх напрямках бібліотечно-інформаційної діяльності. В сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки все більше перетворюються на інформаційних провайдерів і вступають у конкурентну боротьбу як між собою, так і з комерційними структурами. За таких умов бібліотека постає перед необхідністю мати об'єктивну картину стану свого функціонування і трансформації. Це стає можливим при організації постійного потоку відповідної, порівняної в часі, інформації про всю систему функціонування бібліотеки. Такою формою організації, збору, збереження, обробки і поширення інформації про керовану систему, що забезпечує безперервне спостереження за її станом, а також надає можливість прогнозування її розвитку є інформаційний моніторинг. Світова практика підтверджує відоме наукове положення про те, що інтенсифікація інформаційних процесів, поглиблена переробка інформації і всебічне використання інформаційних ресурсів в управлінні підвищують стійкість, пристосованість до зміни зовнішніх умов, живучість і надійність установи. У різних сферах моніторинг використовується з різними цілями, але водночас має спільні характеристики і властивості. За визначенням О.В. Титової, під системою моніторингу слід розуміти сукупність елементів, взаємодія яких забезпечує здійснення моніторингових процедур. Такими елементами, що становлять структуру моніторингової системи є: суб'єкти моніторингу, комплекс моніторингових показників, інструментарій та інструменти моніторингової діяльності, моніторингова діяльність.¹

Тобто, **інформаційний моніторинг** — це самостійний науковий процес, який має свої систему, об'єкт, предмет, суб'єкт дослідження, комплекс моніторингових показників, інструментарій та інструмент моніторингової діяльності.

Об'єкт моніторингу — система, на яку спрямовані конкретні моніторингові процедури. Основна особливість об'єктів моніторингу — динамічність. Усі об'єкти, вивчення яких здійснюється із застосуванням інформаційного моніторингу, постійно змінюються, розвиваються, зазнають зовнішніх впливів, що можуть викликати небажані зміни у функціонуванні об'єкта.

Предметом інформаційного моніторингу є стан системи, яка досліджується, у певні періоди часу і конкретні зміни в рамках цієї системи. Тобто, через певні проміжки часу робиться аналіз окремих кількісних і якісних показників виміру станів системи та виявляється сама динаміка в підсумку порівняння змін, що відбуваються.

Суб'єктами моніторингу є носії моніторингових функцій, що здійснюють ці функції. Вони умовно поділяються на дві великі групи: суб'єкти, що надають інформацію, та суб'єкти, що збирають і обробляють інформацію. Тобто, суб'єктами в системі моніторингу виступають як установи, структури, так і окремі люди.

Комплекс моніторингових показників — сукупність первинних і вторинних показників, здатних забезпечити цілісне уявлення про стан системи, якісні та кількісні зміни в ній.

Інструментарієм моніторингової діяльності є сукупність форм статистичної звітності, інформаційних стандартів, анкет, опитувальних аркушів та ін.

Інструментами моніторингової діяльності є різні технічні засоби, які використовуються суб'єктами моніторингу у своїй діяльності. Це, перш за все, комп'ютер та інша техніка.

Моніторингова діяльність — це сукупність моніторингових процедур. Наприклад, збирання, обробка і подання інформації та ін. Поміж тим, до системи інформаційного моніторингу можна віднести різні підсистеми моніторингу, що різняться між собою за рівнем об'єкта і предмета моніторингу. Усі елементи системи інформаційного моніторингу структурно і функціонально пов'язані між собою і утворюють єдиний цикл. Вилучення будь-якого з цих компонентів із системи знецінює інформаційний моніторинг, або ж руйнує всю систему.

Існують різні системи моніторингу, що породжує необхідність їхнього підпорядкування. З цією метою науковцями розпочата спроба класифікації існуючих систем інформаційного моніторингу за кількома ознаками:

- сфера застосування;
- засоби, які використовуються для збирання вихідної інформації;
- час реалізації;
- широта охоплення.

Тобто, класифікацію інформаційного моніторингу можна здійснювати за багатьма ознаками. Наприклад, залежно від тих чинників, які використовуються як підстава для експертизи, відокремлюються такі види моніторингу: динамічний, конкурентний, порівняльний та комплексний.

Динамічний моніторинг передбачає, що основою для експертизи слугують дані про динаміку розвитку того або іншого об'єкта, явища або показника. Це найпростіший спосіб, що може бути аналогом експериментального плану тимчасових досліджень. Для відносно простих систем, локального інформаційного моніторингу (цін, доходів населення, ефективності акції, масового заходу та ін.) або інформаційного моніторингу фізичних об'єктів достатньо цього підходу.

Конкурентний — основою для експертизи є результати ідентичних обстежень аналогічних систем. Вивчення двох або кількох підсистем великої системи здійснюється паралельно, одним інструментарієм, в один і той же час, що дозволяє дійти висновку про значний ефект на тій або іншій підсистемі. Поміж тим, такий підхід дозволяє оцінити величину небезпеки, її критичність.

¹ Титова О.В. Інформаційний моніторинг як засіб сучасних інформаційних комунікацій / О.В. Титова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформація. — 2009. — № 4. — С. 80–85.

Порівняльний — основою для експертизи є результати ідентичного обстеження однієї або двох систем вищого рівня. Такий випадок є специфічним для моніторингу і розглядається при плануванні експериментів. Він полягає в тому, що дані по системі порівнюються з результатами, отриманими для системи вищого рівня.

Комплексний — використовує кілька основ для експертизи.

Крім того, що інформаційний моніторинг має свою класифікацію та систему, він має ще власні завдання, цілі і функції. Завдяки реалізації мети і завдань, інформаційний моніторинг є універсальним за своїми дослідницькими і практичними можливостями, механізмом впливу і корекції діяльності суб'єктів управління системою, в тому числі бібліотекою. Причому, не просто констатацією факту виникнення змін, а й попередженням негативних явищ, що впливають на досліджувану систему. Тим самим створюється можливість запобігти негативному розвитку подій для ефективного функціонування об'єкта.

Отже, ця теоретична основа інформаційного моніторингу розкрита з метою усвідомлення бібліотечними працівниками значення інформаційного моніторингу, його практичним потребам бібліотек та тієї ролі, яку вони відіграють в інформаційно-моніторинговому дослідженні.

Загальна методика проведення інформаційного моніторингу

Сфери використання моніторингу є надзвичайно різноманітними. А основна сфера практичного застосування здійснюється в рамках управлінської діяльності.

Проведення інформаційного моніторингу — тривалий і складний процес, в якому можна виокремити сім етапів:

- нормативно-постановчий;
- практична частина моніторингу;
- аналітико-діагностичний;
- прогностичний;
- діяльнісно-діагностичний;
- проміжно-діагностичний;
- підсумково-діагностичний¹

У межах нормативно-постановчого етапу визначаються мета, об'єкт і завдання інформаційного моніторингу. Цей етап має велике значення для інформаційного моніторингу: весь процес залежить від специфіки і глибини поставлених цілей і завдань його проведення. На цьому етапі формулюються основні параметри інформаційного моніторингу: мета і завдання, об'єкт, вимоги до інструментарію, категорії опитуваних осіб, варіанти місця проведення опитувань, обсяги і форми оплати, можливо, обговорення варіантів ресурсного забезпечення інформаційного моніторингу. Дуже важливо, щоб мета і завдання були актуальними і здійсненними для певної організації. Формулювання завдань має бути конкретним і базуватися на науковому трактуванні термінології. Також у рамках цього етапу визначаються основні показники і критерії, виокремлення яких залежить від конкретних завдань інформаційного моніторингу. Критерій відіграє роль мірила, норми, за якою виробляється оцінка. Порівнюючи з ним реальний стан об'єкта, можна встановити ступінь його відповідності, наближення до норми.

На нормативно-постановчому етапі відбувається вибір способу встановлення реальних досягнень (реального рівня) обстежуваного об'єкта. У процесі інформаційного моніторингу можуть застосовуватися мало формалізовані (спостереження, бесіди, аналіз продуктів діяльності та ін.) і суворо формалізовані методи (тести, анкети, опитувальники). Поєднання в процесі моніторингової оцінки різних методів забезпечує інформативність.

Також на цьому етапі визначаються терміни проведення моніторингу, вивчається відповідна література.

При цьому необхідно вирішити такі завдання:

- визначити форму й обсяг інформаційного моніторингу, час його розробки і реалізації;
- указати інших можливих споживачів інформації;
- установити, які рішення можна прийняти на основі отриманої інформації;
- оцінити необхідність одержання динамічних характеристик;
- визначити механізм, принципи й обсяг фінансування на всіх етапах розробки інформаційного моніторингу;
- оцінити можливості залучення до роботи фахівців відповідного рівня;
- підібрати нормативно-правові документи та ін.

Наступним кроком проведення інформаційного моніторингу є затвердження остаточного завдання на інформаційний моніторинг та прийняття відповідного рішення в установі. На цьому етапі уточнюються основні параметри інформаційного моніторингу, у процесі обговорення досить часто конкретизується або змінюється мета, виявляються додаткові проблеми.

Після затвердження остаточного завдання на інформаційний моніторинг здійснюється підготовка нормативно-постановчих документів з організації інформаційного моніторингу, серед яких можна назвати:

- наказ про створення системи інформаційного моніторингу;
- штатні розписи із зазначенням посад, що забезпечують виконання заходів інформаційного моніторингу;
- затверджені посадові обов'язки осіб, які відповідають за проведення інформаційного моніторингу в закладі;
- затверджені кошториси;
- затверджені календарні графіки тощо.

Наступним етапом проведення інформаційного моніторингу в установі є створення робочого проекту, який передбачає:

- вибір методів і форм проведення дослідження;

¹ Смага О.В. Методика впровадження системи інформаційного моніторингу в практичну діяльність організацій : основні принципи та проблеми / О.В. Смага // Вісн. Харків. держ. академ. культури : зб. наук. праць. Вип. 27. — Х. : ХДАК. — 2009. — С. 119–126.

- створення проекту інструменту;
- планування проведення опитувань;
- підбір технології обробки результатів та можливих форм їх аналізу;
- вибір варіантів подання результатів користувачам;
- уточнення необхідного ресурсного забезпечення.

Остаточний варіант завдання на інформаційний моніторинг фіксується у формі затвердженого плану, програми.

На другому етапі реалізується практична частина інформаційного моніторингу (польові дослідження). Спочатку здійснюється вибір і послідовність застосування тих або інших методів, які залежать від індивідуальних особливостей обстежуваного об'єкта. Далі визначаються особи, функціональними обов'язками яких є збирання і обробка інформації. На цій стадії визначається кадровий склад з числа керівників і фахівців, здатних здійснити організаційно-методичні заходи, адекватні концепції і методології інформаційного моніторингу в установі.

Розподіл функціональних обов'язків з виконання інформаційного моніторингу залежить від структури, прийнятої в даній установі та мети дослідження. Якщо моніторинг здійснюється всієї установи, то до його проведення залучаються директор, заступник директора і всі провідні спеціалісти. Адже вони володіють інформацією установи в цілому та з конкретних окремих проблем. Збирання інформації може відбуватися за допомогою таких методик:

- спостереження (формалізовані або неформалізовані, персональні, групові, масові, телефонні, інтерв'ю, анкетування);

- контент-аналіз (аналіз документів, публікацій);
- експеримент;
- тестування.

Третім етапом інформаційного моніторингу є аналітико-діагностичний. Цей етап передбачає кількісну і якісну обробку отриманих результатів. Відповідно до ступеня автоматизації установи визначається і спосіб обробки результатів: у ручному, або автоматизованому режимі.

Сучасні інформаційні технології дають можливість поєднувати нову технологію комунікації на основі локальних розподілених мереж персональних комп'ютерів, нову технологію обробки інформації завдяки застосуванню персонального комп'ютера, нову технологію генерування управлінських рішень з використанням методів штучного інтелекту: бази знань, експертні системи, системи модельних досліджень, що у свою чергу забезпечує точність, достовірність та якість отриманої інформації. Потім здійснюється аналіз наявних даних інформаційного моніторингу, тобто аналіз умов і факторів, що стимулюють і негативно впливають на формування моніторингової системи в установі.

При проведенні аналізу отриманої інформації можливе поєднання текстової аналітичної довідки, схем, графіків, таблиць, діаграм.

Після автоматизованої обробки інформація систематизується, здійснюється первинний аналіз результатів та їх обговорення. Пояснюються причини певного стану діагностованого об'єкта, розкриваються складні закономірності, що приводять до даного стану, у зазначенні головних, домінуючих причин.

При визначенні управлінського діагнозу особа, яка відповідає за проведення інформаційного моніторингу, повинна виконати певні аналітичні дії:

- порівняти результати, отримані при обробці методик, що застосовувалися в процесі обстеження об'єкта інформаційного моніторингу;
- установити і проаналізувати причинно-наслідкові залежності, що визначили певний стан об'єкта інформаційного моніторингу;
- визначити і сформулювати діагноз.

Отриманий діагноз має бути основою для подальшої розробки прогнозу, а також пов'язаних з діагнозом і прогнозом коригувальних заходів, розробкою рекомендацій і пропозицій на наступний період.

Прогностичний етап — четвертий етап проведення інформаційного моніторингу. Метою цього етапу є прогнозування подальших тенденцій і можливостей розвитку обстежуваного об'єкта відповідно до поставленого діагнозу і причинно-наслідкового аналізу стану об'єкта інформаційного моніторингу, розробка плану коригувальних дій. На цьому етапі відбувається прогнозування подальших тенденцій розвитку об'єкта, а також пишуться звіт і рекомендації.

На **діяльнісно-діагностичному етапі** відповідно до виробленого плану здійснюється коригування управлінського процесу. При цьому варто пам'ятати, що коригування не зводиться тільки до розвитку окремо взятих аспектів управління. Воно повинно спрямовуватися на коригування всієї установи. Інший аспект коригувальної роботи пов'язаний з усуненням причин недоліків або відставання, що гальмують розвиток установи. При доборі змісту коригувальної роботи основним критерієм має стати здатність установи впоратися зі змінами.

Проміжно-діагностичний етап є передостаннім етапом дослідження. Основне завдання цього етапу — проаналізувати результати проведеної роботи, уточнити рівень реальних досягнень об'єкта інформаційного моніторингу, зіставити його з «нормативними показниками», встановити причини відхилень на основі логічного аналізу, розробити стратегію коригувально-розвиваючої роботи.

Аналіз результатів проведеного на цьому етапі інформаційного моніторингу створить основу для ефективнішого здійснення подальшої коригувальної роботи, допоможе керівникові уточнити вибір засобів і методів цієї роботи, виправити можливі недоліки.

Завершальним у циклі інформаційного моніторингу є підсумково-діагностичний етап. Його завдання — одержання інформації про результати впровадження організації і проведення інформаційного моніторингу, ступеня його ефективності. При цьому особа, що здійснює інформаційний моніторинг, повинна виконати такі дії:

- оцінити стан об'єкта інформаційного моніторингу за допомогою різноманітних діагностичних прийомів;
- зіставити отримані результати з первісними;

- підбити підсумки про відповідність обраних цілей і завдань інформаційного моніторингу отриманим результатам управлінської діяльності;

- визначити ефективність проведеної роботи на основі логічного аналізу.

Таким чином, після порівняльного аналізу результатів трьох етапів (другого — аналітико-діагностичного, п'ятого — проміжно-діагностичного, шостого — підсумково-діагностичного) особа, яка відповідає за проведення інформаційного моніторингу, зможе надати повну, розгорнуту характеристику тенденцій розвитку об'єкта інформаційного моніторингу, визначити ступінь його ефективності, а також подальші шляхи розвитку.

І на останньому, **аналітичному**, етапі необхідно сформулювати висновок, підготувати заключний документ, в якому розробити рекомендації до впровадження.

Після проведення всіх етапів інформаційного моніторингу та отримання звіту, результати інформаційного моніторингу використовуються в управлінській діяльності.

Організація інформаційного моніторингу читацької активності дітей

Наразі в більшості регіонів України функціонують або розроблюються відповідно до «Концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року» регіональні програми підтримки та розвитку читання, спрямовані на зростання читацької активності громадян.

Реалізація цих програм передбачає як розробку системи критеріїв оцінки рівня читацької компетенції, так і вивчення ефективності реалізації самої програми або окремих заходів. Тобто, дослідницька функція бібліотек набуває першорядного значення.

Одним із найпоширеніших видів наукових досліджень на сьогодні є інформаційний моніторинг. Саме для визначення ефективності різних форм і методів бібліотечної роботи, їхнього впливу на просування читання та підвищення читацької активності і використовується моніторинг читацької активності.

Моніторинг читацької активності — це механізм контролю та стеження за активністю читання в бібліотеці, структурному підрозділі залежно від якості діяльності з просування читання, що дозволяє виявити тенденції у розвитку та наслідки прийняття рішень, що спрямовані на удосконалення діяльності. Читацька активність може бути оцінена абсолютними, середніми й відносними показниками.

Абсолютні показники діяльності бібліотеки (підрозділу): кількість читачів (А), відвідувань (П), книговидач (В), кількість масових заходів (М) (виставок, оглядів, читацьких конференцій) і відвідування масових заходів (Пм) за визначений період. Зростання кількості читачів, відвідувань і книговидач свідчить про зростання читацької активності. Абсолютні показники активності відображаються у державній статистиці (форма 6-НК).

Середні величини: середня відвідуваність, середня читаність, середня денна відвідуваність — це зведена характеристика величин. Може використовуватися для визначення якості діяльності бібліотеки (підрозділу), порівняння з діяльністю інших бібліотек (підрозділів) та планування. Середня денна відвідуваність підрозділу (Пд) обчислюється діленням кількості відвідувань за рік на кількість робочих днів у році (Д).

$$Пд = П/Д$$

Відносні показники діяльності: динаміка, структура, інтенсивність.

Динаміка: значення однорідних показників у послідовні періоди.

- Абсолютний приріст (Рабс): різниця між даним (V) і початковим рівнем (V₀) показника (табс). Рабс = V₁ - V₀.
- Темп росту (зниження) Тр: відносний показник, який вираховується діленням даного рівня на початковий (базовий) і виражається у відсотках Тр = (V₁ / V₀) x 100.
- Темп приросту відображає, на скільки відсотків рівень більше чи менше початкового. І може обчислюватись за формулою Тпр = (V₁ - V₀) / V₀ x 100% або Тпр = Тр - 100.

Так можна розраховувати динаміку чисельності читачів, книговидач бібліотечного фонду та ін. Динаміка діяльності може бути представлена у вигляді діаграми.

Показники структури: важливим показником, що характеризує діяльність бібліотеки, є охоплення населення (категорії користувачів). Він показує соціальну значимість бібліотеки, вплив функціонування закладів (реалізації його проєктів) на зовнішнє соціокультурне середовище, на просування читання. Наприклад, охоплення дитячого населення бібліотечним обслуговуванням:

$$Ох = (А/ДитНас) \times 100\%$$

де А — кількість читачів, ДитНас — дитяче населення.

Показники інтенсивності: читаність, відвідуваність, обертаність фонду, книгозабезпеченість, коефіцієнт використання фонду.

Умовно можна виділити три групи читачів:

- пасивні — (1–5 відвідувань бібліотеки) на рік;
- середньої активності — (6–10 відвідувань);
- активні — (більше 10 відвідувань).

Дані по групах читачів можна отримати на основі первинних документів (читацьких формулярів), інформації єдиної реєстраційної картотеки, автоматизованої системи. Для точності отримання даних можна використати інформацію про читання в інших бібліотеках. Моніторинг читацької активності може виконуватися на будь-якому рівні, починаючи від відділу (підрозділу) бібліотеки, ЦБС у цілому та закінчуючи державним, регіональним і місцевим рівнями.

Отже, технологію впровадження інформаційного моніторингу ми пропонуємо розглянути на прикладі проведення моніторингу читацької активності в одній із бібліотек. Сама технологія проведення моніторингу читацької активності, спираючись на загальні принципи проведення моніторингу передбачає такі етапи:

Попередній етап. Розробка програми дослідження:

- визначення досліджуваної групи (принципи відбору у групу, кількість);
- визначення факторів-показників, що вивчаються;
- визначення методу дослідження;
- визначення способу збирання та обробки результатів.

I етап. Діагностика:

- підготовка форм для обліку показників;
- збирання даних для дослідних груп (до моніторингу);
- заповнення форм; розрахунок показників для груп (до моніторингу).

II етап. Проектування і реалізація:

- проведення дослідницьких заходів для груп читачів;
- облік показників у первинних формах: формуляри, статистичні форми;
- якісні методи оцінки: опитування, відгуки, творчі роботи;
- заповнення форм, розрахунок показників для груп.

III етап. Контрольно-оціночний:

- порівняння показників, порівняльні таблиці;
- аналіз результатів, діаграми;
- висновки, оцінка перспектив, соціальної значимості.

Отже, до проведення моніторингу потрібно:

1) визначити групу читачів (не менш 25–30 чол.): наприклад, окремий клас (паралель); випадкова група (з читачів визначеного віку — відбирається кожен третій, п'ятий та ін.); усі читачі підрозділу (бібліотеки);

2) визначити фактори, що вивчаються: індивідуальна робота з читачами (або окремі її види); масова робота (або окремі її види); модернізація бібліотечного фонду; модернізація матеріально-технічної бази (у т.ч. інформатизація); кадрові зміни та ін.;

3) визначити метод дослідження (аналіз документів: формулярів, щоденників читання, ЄРК; даних системи автоматизованої книговидачі, відгуків про книги, результатів обговорень, диспутів та ін.; наукове спостереження; опитування: бесіда, анкетування, інтерв'ювання; облік попиту);

4) визначити метод обробки результатів (наприклад, щоденний облік у щоденнику роботи, отримання звіту з системи автоматизованої книговидачі або заповнення спеціальної комп'ютерної форми обліку).

Технологія моніторингу включає 3 етапи: діагностування, проектування і реалізація, контроль і оцінка.

На діагностичному етапі визначаються показники читацької активності на початковий період моніторингу. Наприклад, розподілення читачів (вікових, статтевовікових груп) за ступенем активності. Визначається частка читачів, які відносяться до пасивної, середньої, активної (за відвідуванням та читаністю) груп ступеню активності читання (наприклад, за минулий навчальний рік, перед введенням якої-небудь форми роботи).

На етапі проектування і реалізації ведеться відслідковування впливу визначених для дослідження факторів на виділеній групі читачів (наприклад, ставиться позначка у формулярі про проведені бесіди, в ЄРК про участь у заняттях з інформаційної культури і фіксуються відомості про отримані навички). Заповнюються документи, необхідні для обробки результатів. Можливе проміжне визначення показників читацької активності.

На контрольно-оціночному етапі визначаються показники читацької активності і залежність активності від обраних факторів. Результати можуть бути представлені у вигляді таблиць, діаграм. Проводяться аналіз і прогнозування подальших змін.

Виходячи з практики роботи, С.В. Олефір, канд. пед. наук, заступник директора Централізованої системи дитячих і шкільних бібліотек м. Озерська Челябінської обл. (РФ), розробила моніторинг читацької активності з вивчення факторів індивідуальної роботи з читачами-дітьми та масових заходів. Такий моніторинг може проводитися і в дитячих бібліотеках України як на абонементі, так і в читальній залі. С.В. Олефір провела моніторинг читацької активності з групою молодших школярів (2–4 кл.) із середнім ступенем активності читання (6–10 відвідувань у рік) термін моніторингу: вересень-травень¹. До проведення моніторингу визначили: 1. Групу читачів: випадкова група читачів із 2–4 класів з середнім ступенем активності читання. 2. Види індивідуального обслуговування:

- бесіда під час запису чи перереєстрації читача (Б1);
- рекомендаційна бесіда (Б2);
- бесіда про прочитане (Б3);
- бесіда про орієнтування у фонді (Б4);
- складання індивідуальних рекомендаційних списків читання (Сч).

Необхідно також фіксувати причину запиту і завдання вчителя, особистий інтерес, рекомендації друзів, батьків, бібліотекаря.

3. Метод дослідження — аналіз документів: формулярів, щоденників читання, відгуків та інших творчих робіт про прочитані книги.

4. Метод обробки результатів: облік відвідувань і книговидачі відібраної групи в спеціальній комп'ютерній формі обліку (у даному випадку — Excel).

На першому етапі (діагностичному) розробляється таблиця, в яку вносяться прізвища, школа, клас, вік, стать, кількість відвідувань і книговидач за попередній період (див. табл. 1 поділки 1–7).

¹ Олефір С.В. Моніторинг читальської активності : метод. рекомендації / С.В. Олефір. — М. : Чистые пруды, 2008. — (Бібліотечка «Первого сентября». Сер. «Бібліотека в школі». Вып. 21). — С. 8–12.

На етапі проектування і реалізації у формулярі читачів (в разі комп'ютерного обліку читачів на відібрану групу заводяться окремі паперові формуляри) ведеться облік індивідуальної роботи з читачем (бесіди, списки читання), вказується кількість відвідувань для обміну книг і участь у масових заходах, відображається книговидача за рекомендаціями і самостійний вибір (Таблиця № 1, поділкі 8–19). Збираються відгуки про прочитані книги і творчі роботи (малюнки, ліпка та ін.).

На контрольно-оціночному етапі (кінець травня) за сумарними даними таблиці № 1 заповнюється таблиця № 2, на основі якої можна відстежити диференційований за статтю та віком ріст читацької активності (відвідувань та книговидачі). За результатами таблиці № 2 можна також побудувати діаграми.

Таблиця № 2 та діаграми дають кількісну оцінку зростання читацької активності. Якісну оцінку можна отримати, аналізуючи творчі роботи дітей та книги. Наприклад, якщо немає динаміки росту попиту на літературу за рекомендацією бібліотекаря, то це означає, що вплив індивідуальної роботи бібліотекаря не достатньо ефективний і необхідно подумати про нові форми та підвищення якості індивідуальної роботи.

Після закінчення моніторингу проводиться аналіз результатів роботи і пропонується подальша робота бібліотекаря. Усі ці названі аспекти необхідно чітко виписувати в програмі проведення моніторингу.

Інформаційний моніторинг за подібною методикою проводиться і в інших сферах діяльності бібліотеки. Це, насамперед, вплив конкретних масових заходів на читацьку активність (моніторинг Тижня дитячого читання, масові заходи, книжкові виставки, оновлення бібліотечних фондів, інформатизація бібліотеки), функціонування бібліотеки відповідність її базовій мережі. Адже саме інформаційний моніторинг забезпечує безперервне спостереження за станом бібліотеки як керованої системи і надає можливість прогнозувати її розвиток. Моніторинг необхідно проводити на рівні ЦБС району, міста, області. Для прикладу наводимо методику моніторингу читацької активності за тематичними книжковими виставками та конкурсу творчих робіт до дня міста в окремій ЦБС. Термін проведення конкурсу 2 місяці. Для проведення моніторингу визначаються групи читачів. Наприклад, читачі 5–6-х і 7–8-х кл.

2. Підрозділ, що буде брати участь в моніторингу, зокрема абонемент і читальна зала обслуговування учнів 5–9 кл. районної дитячої бібліотеки 3–4 філії ЦБС.

3. Фактор впливу відстеження: тематичні книжкові виставки до дня міста та дозвіллієві масові заходи (конкурс) з цієї теми, фактори впливу на охоплення читання (відвідування) і попит літератури з даної тематики.

4. Методи дослідження — аналіз документів: щоденників роботи відповідних кафедр видачі (по підрозділах), анкетування користувачів.

5. Метод обробки результатів: облік відвідувань та книговидач відібраної групи (можна в спеціальній комп'ютерній формі обліку).

Всі ці процедури чітко виписуються в програмі проведення моніторингу.

На першому діагностичному етапі за даними щоденника роботи кафедр досліджуваних підрозділів визначаються середні показники читацької активності (для вибраних груп читачів) і попит на літературу за даною тематикою на початковий період моніторингу (середні показники за 2 місяці до проведення конкурсу та оформлення виставок). Заповнюємо таблицю № 3.

На етапі реалізації в формулярах відібраної групи читачів (5–6 і 7–8-х кл.) обліковується поряд із звичайним відвідуванням відвідування тематичних виставок, участь у конкурсі і обліковується книговидача вибраної теми. Ці дані відстежуються за щоденниками роботи кафедр (підрозділів). Після завершення періоду моніторингу в досліджуваних категоріях визначаються середні показники читацької активності для вибраних груп читачів і попит на літературу даної тематики (середні показники за два місяці проведення конкурсу і виставок), знову заповнюється за зразком таблиці № 3 тільки станом на кінець проведення моніторингу. Для більш повного і глибокого аналізу збираються відгуки про проведені заходи, проводиться анкетування.

Щоб висновки були надійнішими і якіснішими, необхідно простежити читацьку активність ще 2 місяці поспіль і заповнити таблицю № 3. Крім того, на основі щоденників роботи визначити книговидачу за галузями знань і видами видань, заповнивши таблицю № 4 для подальшого аналізу.

На контрольно-оціночному етапі визначається динаміка читацької активності та заповнюється таблиця № 5 на основі таблиці № 3 (до моніторингу та станом на кінець проведення моніторингу).

Якщо досліджувати декілька напрямлень групової та фронтальної роботи, то необхідно заповнити таблицю 6, яка показує залежність читацької активності від різних видів групової та масової роботи.

Заповнені таблиці аналізуються. За результатами аналізу пишеться звіт, в якому таблиці можна представити у вигляді діаграм.

Моніторинг на регіональному рівні

Сьогодні на державному, регіональних рівнях та місцевими органами самоврядування приймаються кардинальні управлінські рішення, спрямовані на вирішення різних проблем бібліотечного обслуговування населення, зокрема, створення базової мережі бібліотек, прискорення інноваційних процесів бібліотечного обслуговування населення, просування читання та ін.

З розгортанням конкурентного оточення для бібліотеки актуалізується питання прискорення інноваційних процесів та їх фронтального охоплення. У таких умовах завдання полягає в розробці цілісної стратегії цільового управління, яка надасть змогу перейти від епізодичних дій до створення стабільного механізму цільової орієнтації всіх елементів бібліотечних процесів для здійснення фронтальної інноваційної політики.¹

¹ Давидова І.О. Інноваційна політика бібліотеки в плановій та ринковій системах господарювання // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. праць. Вип. 27. — Х., ХДАК, 2009. — С. 105–111.

Вирішення цього завдання потребує побудови системи стратегічного управління на принципах проблемно-орієнтовного підходу, сутність якого полягає в забезпеченні постійної довгострокової готовності бібліотеки до сприйняття взаємоадаптації нововведень у всіх напрямках бібліотечно-інформаційної діяльності.

Широке використання бібліотеками інформаційних технологій відкриває перед ними нові можливості у здійсненні традиційних функцій, зокрема методичних. Саме цей напрям роботи є одним із пріоритетних у повсякденній діяльності обласних бібліотек для дітей як методичних центрів і полягає в забезпеченні адекватного реагування на глобальні зміни їх інформаційної діяльності. Основна суть методичної роботи сьогодні полягає в управлінні змінами.

Оцінювання ефективності роботи бібліотеки є важливою складовою процесу управління нею. Це дозволяє бібліотеці більш точно визначити власне місце і роль у загальній бібліотечній системі району, області, регіону. При розгляді напрямів вони стикаються з проблемою відбору показників, які характеризують діяльність і відповідають цілям та завданням конкретного закладу. А це уможливило саме інформаційний моніторинг. Тому одним із інноваційних напрямків методичної діяльності стає розробка методики та проведення інформаційних моніторингів. Національна бібліотека України для дітей одна з перших державних установ запропонувала методику проведення моніторингу дитячого читання, спираючись як на власний досвід і практику, так і обласних бібліотек для дітей¹. І дуже важливо всім бібліотекарям, а особливо методистам, володіти методикою проведення інформаційного моніторингу. Крім того, ці знання надають можливість надавати платні послуги з проведення моніторингу іншим установам.

Використана література:

Давидова І.О. Інноваційна політика бібліотеки в плановій та ринковій системах господарювання / І.О. Давидова // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. праць. Вип. 27. — Х., ХДАК, 2009. — С. 105–111.

Моніторинг дитячого читання в бібліотеках України для дітей : метод. поради / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О.Б. Петренко. — К., 2007. — 16 с.

Олефир С.В. Мониторинг читательской активности : метод. реком. / С.В. Олефир. — М. : Чистые пруды, 2008. — (Библиотечка «Первого сентября». Серия «Библиотека в школе». Вып. 21). — 32 с.

Титова О.В. Інформаційний моніторинг як засіб сучасних інформаційних комунікацій / О.В. Титова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформація. — 2009. — № 4. — С. 80–85.

Смага О.В. Методика впровадження системи інформаційного моніторингу в практичну діяльність організацій : основні принципи та проблеми / О.В. Смага // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. праць. Вип. 27. — Х. : ХДАК. — 2009. — С. 119–126.

---

¹ Моніторинг дитячого читання в бібліотеках України для дітей : метод. поради / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О.Б. Петренко. — К., 2007. — 16 с.

Таблиця № 1

Моніторинг індивідуальної роботи
(на основі аналізу читацьких формулярів)

№ з/п	Індивідуальні дані				До моніторингу		Моніторинг			Індивідуальна робота (книговидача за рекомендацією)						Самостійний вибір		
	ПІБ	школа	клас	стать	кількість відвідувань	книговидача	кількість індивідуальних відвідувань	кількість відвідувань масових заходів	книговидача	Б1	Б2	Б3	Б4	Сч	причини запису	відкритий доступ	тематичний каталог, бібліографічні посібники	електронний каталог, бібліографічні посібники
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.

Таблиця № 2

Ріст читацької активності при індивідуальній роботі

№ з/п	Індивідуальні дані, середні				До моніторингу		Моніторинг		Динаміка відвідувань			Динаміка книговидачі		
	ПІБ	школа	клас	стать	кількість відвідувань	книговидача	кількість відвідувань	книговидача	абсолютний приріст	темп росту	темп приросту	абсолютний приріст	темп росту	темп приросту
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
	всього			хлопчиків										
	всього			дівчаток										
	всього		2											
	всього		3											
	всього		4											
	всього													

Таблиця № 3

Показники читацької активності _____ 20 р.

Підрозділ	5–6 кл.						7–8 кл.					
	кількість читачів	кількість відвідувань	книговидача	середня відвідуваність	середня читаність	тематична книговидача	кількість читачів	кількість відвідувань	книговидача	середня відвідуваність	середня читаність	тематична книговидача
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Абонемент												
Читальна зала												
Філія № 1												
Всього												

Книговидача за період _____

Період	Книговидача всього	за галузями знань									за видами видань				
		суспільно-політична	природничо-наукова	технічні науки	літературознавство, мовознавство	мистецтво	фізкультура	художня література	педагогіка	інша	книги	періодичні видання	бібліографічні посібники	електронні	аудіо-відео видання
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
попередній															
досліджуваний															
наступний															
динаміка щодо попереднього															

Таблиця № 5

Динаміка читацької активності

№ з/п	Підрозділ	5–6 кл.						7–8 кл.			
		читачі	відвідування	книговидача	середня відвідуваність	середня читаність	тематична книговидача	читачі	відвідування	книговидача	середня відвідуваність
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Попередній період										
	Абонемент										
	Читальна зала										
	Філія №										
	Філія №										
	Філія №										
	Всього										
	Попередній період										
	Абонемент										
	Читальна зала										
	Філія №										
	Філія №										
	Філія №										
	Всього										

Таблиця № 6

Ефективність групової та масової роботи з читачами відповідної читацької групи

№ з/п	Форма роботи	Термін	Середнє відвідування			Середня читаність			Участь у підготовці масових заходів		
			попередній період	досліджуваний період	наступний період	попередній період	досліджуваний період	наступний період	вчителі	батьки	діти
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	книжкові виставки										
	тематичні полиці										
	огляди										
	літературні години, ранки, вечори, ігри										
	обговорення книг										
	голосні читання										
	конференції										
	вікторини										
	фестивалі читання										
	інші форми										